

**Я. О. Співак, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
(м. Слов'янськ)**

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ІЗ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ МОЛОДІ:
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД**

Співак Я. О.

Професійна підготовка соціальних працівників із соціального захисту прав молоді: міжнародний досвід

У статті наведено особливості професійної підготовки соціальних працівників із соціального захисту прав молоді в країнах Європи. Аналізується міжнародний досвід підготовки соціальних працівників у вищих закладах освіти Німеччини, Великобританії, Франції, Польщі, Австрії, Швеції. Акцентується увага на вивченні та об'єктивній оцінці європейського досвіду професійної підготовки соціальних працівників з метою впровадження його до систем вітчизняної вищої освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, досвід країн Європи, соціальна робота, соціальні працівники, соціальні працівники із соціального захисту прав молоді.

Спивак Я. О.

Профессиональная подготовка социальных работников по социальной защите прав молодежи: международный опыт

В статье приведены особенности профессиональной подготовки социальных работников по социальной защите прав молодежи в странах Европы. Анализируется международный опыт подготовки социальных работников в высших учебных заведениях Германии, Великобритании, Франции, Польши, Австрии, Швеции. Акцентируется внимание на изучении и объективной оценке европейского опыта профессиональной подготовки социальных работников с целью внедрения его к системам отечественного образования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, опыт стран Европы, социальная работа, социальные работники, социальные работники по социальной защите прав молодежи.

Постановка проблеми. В сучасних закладах вищої освіти України, де система підготовки спеціалістів для соціальної сфери перебуває на етапі свого становлення, надзвичайно важливо врахувати тенденції у розвитку соціальної освіти за кордоном, а також запроваджувати інноваційні підходи в процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Сьогодні суспільство вимагає від фахівця соціальної роботи високого рівня готовності до майбутньої професійної діяльності, що дасть змогу максимізувати ефективність діяльності соціального працівника.

Вивчення міжнародного досвіду соціальної освіти є одним з найважливіших інструментів розробки і впровадження нових ідей, які надають можливості глибше осмислити специфіку соціальної роботи, упровадити в освітній процес ефективні концепції, що пройшли випробування часом: поєднання теорії та практики, міждисциплінарну інтеграцію, інноваційні технології тощо.

Аналіз останніх досліджень. Ряд відомих українських науковців у своїх працях вивчали досвід зарубіжних країн професійної підготовки соціальних працівників, серед яких: В. Баранюк, О. Канюк, С. Когут, А. Кулікова, Г. Лещук, Л. Романовська, Ю. Рябова та ін. Питанню підготовки соціальних працівників також приділяли увагу і такі зарубіжні дослідники, як: Х. Брунс, Д. Крамер, Є. Холостова та ін.. Однак, незважаючи на наявність численних досліджень, присвячених професійній підготовці майбутніх соціальних працівників в зарубіжних країнах, зазначена проблема ще не набула системного й обґрунтованого висвітлення.

Мета статті – вивчення особливостей міжнародного досвіду професійної підготовки соціальних працівників із соціального захисту прав молоді.

Виклад основного матеріалу. З кожним роком вимоги до професійної підготовки соціальних працівників зростають, що викликано соціально-економічними змінами в суспільстві, збільшенням кількості категорій населення, які потребують соціального захисту. Актуальність вивчення освітньої сфери соціальної роботи викликана й процесами інтеграції та

модернізації вищої освіти, що зумовлює ґрунтовний перегляд змісту професійної підготовки соціальних працівників.

Для переймання та застосування зарубіжного досвіду методів соціальної роботи та соціального захисту населення соціальним працівникам в Україні, передусім необхідно вивчити зміст технологій соціальної роботи в європейських країнах, а саме:

- детальне вивчення стану соціально-педагогічної роботи з підтримки та захисту дітей і молоді в європейських країнах з визначенням їх основних аспектів;

- застосування європейського досвіду підготовки соціальних працівників у вітчизняній системі освіти.

Теоретичний аналіз досліджених наукових джерел засвідчує, що українські вчені переважно досліджують теоретичні і методологічні основи фахової підготовки соціальних працівників, значна кількість досліджень яких присвячена різним аспектам підготовки фахівців соціальної роботи на прикладі країн Європи (Німеччини, Великобританії, Франції, Польщі, Австрії, Швеції), велика увага приділяється підготовці соціальних працівників і в медичних установах, а також професійній діяльності з різними категоріями клієнтів: з дітьми та молоддю, злочинцями, людьми з алкогольною та наркотичною залежністю, неблагополучними сім'ями тощо.

Засновниками соціального руху спасіння дітей та молоді в Європі були добродійні організації, церковні теологи і філантропи. Наслідком накопичення європейського досвіду соціальної педагогіки та соціальної роботи є поширена тенденція до створення загальноєвропейських спілок, які ініціюють наукову-дослідну діяльність в цьому напрямку, організовують міжнародні конференції, де формуються завдання для цієї професії та визначаються її здобутки [8]. Результатом такої діяльності є виникнення новітніх напрямків та технологій європейської соціальної педагогіки.

Європейські наукові дослідження в цій галузі ретельно вивчають проблему соціальної зацікавленості, що передбачає процес управління

соціальною допомогою та соціальним захистом прав молодого покоління. Не зважаючи на загальноєвропейські риси соціальної педагогіки, кожна країна Європи має свої особисті національні відмінності. Підтвердженням цьому є суттєві характерні професійні риси соціальної педагогіки Данії, які створили незалежну кваліфікацію та дисципліну, але водночас дистанціюються від практичної соціальної роботи.

Здебільшого соціальні педагоги Європи працюють з молоддю суспільства в притулках, колоніях, в'язницях, але також активно працюють в сегменті шкільної та сімейної опіки, клубах для молоді, вуличних театрах та студентських гуртожитках.

Метою сучасної європейської соціальної роботи із соціального захисту прав молоді – є підготовка молодої людини до адаптації в дорослому житті. Цьому сприяє концепція всеохоплюючої соціалізації молоді, де важливими компонентами вважаються захист незалежності особистості, приєднання до процесів культурного та політичного життя суспільства, допомога в здатності формування саморегулювання і управління моральними нормами.

Серед країн Європи найбільш якісною і широкопрофільною вважається професійна підготовка соціальних працівників із соціального захисту прав молоді у Німеччині.

В сучасній Німеччині замість терміну «соціальна робота» більше прийнято вживати словосполучення – «соціальна педагогіка». В німецьких колах науковців вважається недоцільним розмежовувати ці два терміни, тому їх використовують як синоніми. «Соціальною педагогікою» в Німеччині вважають сукупність всіх соціальних професій і видів діяльності соціальних служб. Тут загальноприйнятою є думка, що молодим безробітним людям, безхатченкам, або просто матеріально незабезпеченим більше потрібна матеріальна допомога, а не педагогічний вплив. В 1968 році у Німеччині для підготовки соціальних педагогів було засновано університетську спеціалізацію, тому німецькі соціальні педагоги вважаються найбільш висококваліфікованими з широким колом професійних компетенцій порівняно з підготовкою

соціальних педагогів в інших країнах Європи. Крім того, німецькі роботодавці вимагають від соціальних педагогів більше додаткових спеціальних знань в галузі культури, музики та терапії.

Більше затребуваними є соціальні педагоги, які готові до постійного оновлення знань та співпраці з волонтерами і працівниками державних управлінь. Зосереджується увага на рівні комунікабельності соціальних працівників, навичках групової роботи та взаємодії з клієнтами, їх ставленні до відповідальності, організаторських здібностей, схвалюється готовність їх до самопожертв.

В Німеччині існує чисельна різноманітність соціальних сфер діяльності в соціально-педагогічному напрямку. В першу чергу, це дошкільна освіта – ясла, дитячі садки, підготовчі класи до школи. Важливу роль відіграють соціальні педагоги у вихованні дітей в притулках, де закладається готовність до самостійного життя, самоідентифікація, підготовка до формування сімейного життя. Тобто створюються всі необхідні умови для запобігання формування соціальних проблем у молодого покоління, чого, на жаль, брукує у практиці вітчизняних соціальних педагогів.

В роботі з учнівською молоддю значна частина роботи соціальних педагогів приділяється організації вільного часу та участі молоді в національно-патріотичних клубах. Формування свідомо відповідальних до своїх вчинків молоді сприяє демократичному розвитку країни. В Німеччині діє закон про допомогу дітям та молоді, тому до соціальної сфери діяльності соціальних педагогів відноситься соціально-педагогічна робота з сім'ями соціально незахищених дітей та підлітків:

- шкільна соціально-педагогічна допомога;
- сімейні консультації;
- індивідуальне вирішення складних сімейних питань.

На думку О. Канюк [1] професійна підготовка соціальних працівників у Німеччині – явище широкомасштабне, складовою частиною якої є відвідування соціальних закладів. Специфіка полягає в інтеграції, яка виражається у

поєднанні підготовки соціальних працівників на факультетах соціальної роботи та соціального захисту у закладах вищої освіти. Розробляються інтегративні предмети, курси та форми навчання. Процес професійної підготовки регулюється на основі навчальних й екзаменаційних розпоряджень [1 с. 57]. Але розвиток великої кількості різних спеціалізацій напряму соціальної педагогіки та соціальної роботи ускладнили їх класифікацію, та число завдань в професійному Статуті соціальної педагогіки складає 74 термінів і відповідно 116 в розділі «Соціальна робота» [7, с.110].

У підготовці фахівців з соціальної роботи переважають вихователі, які менш кваліфіковані ніж ті, що мають університетську освіту, та мають підготовку у вузькому напрямку для роботи з дітьми у школі та роботи вдома з сім'ями, які потребують соціальної допомоги. А на відповідальних посадах фахівців з соціальної роботи в державних установах Німеччині задіяні переважно соціальні педагоги з університетською освітою.

Структура підготовки соціальних працівників у Великобританії відрізняється багатоступеневою та різнорівневою системою освіти. На перших чотирьох ступенях здійснюється професійна підготовка недипломованих соціальних працівників, які мають забезпечувати роботу з клієнтами у різних соціальних організаціях та установах. П'ятий і шостий ступені підготовки дипломованих соціальних працівників здійснюється в коледжах або університетах. Професійна підготовка дипломованих соціальних працівників у Великобританії, на відміну від України, визначається Центральною радою з питань підготовки соціальної роботи [5]. Однак специфіка підготовки соціальних педагогів в Великобританії відрізняється їх вузькою спеціалізацією в цій галузі науки, тому і кількість їх функціональних повноважень дуже обмежена.

Вітчизняна вчена Г. Лещук [4] у своїх дослідженнях системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Франції, ґрунтовно охарактеризувала процес становлення шкільної освіти в цій країні, та розкрила особливості її розвитку на сучасному етапі. Дослідження показали те, що у закладах освіти

Франції діє багаторівнева система підготовки майбутніх соціальних працівників, головним компонентом якої є своєчасна орієнтація на допрофесійну підготовку, що здійснюється ще в загальноосвітніх школах. Концепція «Життєвий простір» була розроблена з врахуванням різних історичних етапів розвитку різноманітних напрямків соціальної педагогіки Франції. Цією концепцією керуються соціальні педагоги Франції у роботі з різними групами суспільства, в різноманітних інституціях, установах та програмах.

У Франції соціальних педагогів обов'язково наймає місцева або центральна влада й окремі громади, тому вони мають представницький статус і широкі повноваження для роботи як з фізичними особами, так і з окремими групами та громадами. Згідно з освітньо-кваліфікаційними характеристиками й освітньо-професійною програмою закладів вищої освіти Франції соціальний працівник має володіти фаховими знаннями з соціології, педагогіки, психології, психіатрії, законодавства, правових аспектів соціальної роботи та соціального захисту, теорії і методики соціальної роботи, форм та методів їх використання; вміти працювати в інформаційному полі, спілкуватися, оцінювати потреби і представляти інтереси особистості та груп людей, підвищувати її можливості, сприяти розвитку, створювати «мережу соціального захисту та допомоги», керувати цим процесом [6].

На основі порівняльного аналізу системи професійної підготовки соціальних педагогів у закладах вищої освіти України та Польщі, вітчизняна дослідниця С. Когут [2] визначає умови вдосконалення системи професійної підготовки соціального педагога в Україні. Наявність в Україні та Польщі аналогічних соціально-економічних чинників мотивують розвиток професійної підготовки соціального педагога. Як зазначає вчена, вже на початку XXI століття в Україні та Польщі були сформовані наукові школи соціальної педагогіки, що забезпечують функціонування систем професійної підготовки, узгодження її мети і завдань на різних рівнях, особистісних пріоритетів з державними стратегіями.

Концепція соціального виховання в Україні та Польщі, яка орієнтована на допомогу розвитку індивідуальних здібностей молодій людині для подальшої реалізації її можливостей у різних сферах мікросередовища, набуває все більшої підтримки [2, с. 122–123]. В Польщі соціально-педагогічна діяльність діє в форматі «суспільного порятунку» та акцентує більшу увагу на прикладних дослідженнях. В Україні соціалізація особи відбувається відповідно до специфіки середовища і досліджується соціальною педагогікою через теоретико-методологічні проблеми виховання й соціальної опіки.

Можемо зробити висновок, що в Польщі та Україні система професійної підготовки соціального педагога має рівнозначний розвиток. В Україні організаційно-педагогічна структура реалізується на рівні: бакалавр-магістр; а Польщі відповідно як: ліценціат-магістр, з різними спеціальностями професійної підготовки, таких як організація і управління закладами освіти, анімація культури, опікунська педагогіка, ресоціалізація, порадицтво й андрагогіка.

В Польщі і в Україні підготовка соціального педагога починається з 3–4-го курсу закладів вищої освіти, а функції і ролі діяльності соціального педагога постають аналогічними. В обох країнах розвивається новий напрямок соціальної діяльності: соціальна педагогіка сім'ї, соціальне гувернерство, дозвіллезнавство, управління дитячими об'єднаннями й організаціями, тощо. Все залежить від запитів середовища та суспільного замовлення.

В порівнянні професійних завдань соціальної педагогіки в закладах вищої освіти України і Австрії є однакова мета підготовки фахівців з якостями лідерів здатних самостійно вирішувати соціально економічні завдання у суспільному житті та соціально-педагогічній сфері. Реформи України і Австрії направлені на пошук нових методів роботи з студентами та шляхів удосконалення організації освітнього процесу, тому впроваджується упорядкування системи закладів вищої освіти соціальної педагогіки. Упорядкування системи закладів вищої освіти відбувається за допомогою усунення недоліків в управлінні ними та вдосконалення організації освітнього процесу.

Використання новітніх інформаційних технологій та методів роботи з урахуванням проблем дітей та молоді, їх захисту та допомоги, закладено в основу соціально-педагогічної освіти. Гуманізація та фундаменталізм становлять спільну тенденцією розвитку вищої соціально-педагогічної освіти обох країн. Гуманізація пов'язана із запровадженням у процес підготовки дисциплін, які сприяють усвідомленню фахівцем свого призначення в суспільстві. Фундаменталізм має на меті поглиблене вивчення фундаментальних (професійно-орієнтовних) дисциплін. Зміни що відбуваються в системі соціально-педагогічної освіти Австрії та України націлені на усунення недоліків системи професійної освіти.

В Україні впровадження інноваційних технологій, пошук нових форм та методів професійної підготовки, розвиток форм контролю знань студентів та якості діяльності закладів вищої освіти є інструментами реформування системи вищої соціально-педагогічної освіти. Триває гуманізація закладів вищої освіти, розробка та прийняття нормативних документів на підтримку студентської молоді. Відбувається кооперація вітчизняних та зарубіжних закладів вищої освіти та перехід до суб'єктної педагогічної парадигми.

Тенденції розвитку системи професійної підготовки соціальних працівників у закладах вищої освіти Швеції, ретельно дослідила та узагальнила науковець А. Куликова. Їй вдалося визначити чинники якими керуються заклади вищої освіти Швеції в процесі розробки навчальних програм і практичної підготовки соціальних працівників для роботи з дітьми і молоддю [3].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Отже, проведений аналіз міжнародного досвіду професійної підготовки соціальних працівників показав те, що підготовка фахівців соціальної сфери ґрунтується на суспільних вимогах та концептуальних підходах, на основі яких проводиться теоретична підготовка фахівців з урахуванням вимог соціальної практики. Соціальні працівники європейських країн можуть працювати у різноманітних установах, незалежно від їх відомчої приналежності, як у галузі соціального захисту, так і у сфері охорони здоров'я, освіти, міністерствах у

справах молоді та спорту, та інших установах. Діяльність як соціального працівника так і соціального педагога зорієнтована на роботу з усіма категоріями населення, дітьми, дорослими, їх сім'ями, людьми похилого віку; направлена на активізацію соціокультурних і соціально-педагогічних функцій суспільства, сім'ї, громади та особи.

Перед соціальними працівниками країн Європи в процесі їх практичної діяльності постають однакові завдання та проблеми:

- професійно відстоювати інтереси молоді та громадян, які не можуть зробити це самостійно та потребують допомоги;
- виявляти особисту зацікавленість в організації контролю захисту конкретної молодої людини і супроводжувати ситуацію протягом всього необхідного періоду життя;
- організовувати та підтримувати стимулювання молоді до розвитку конструктивної діяльності, власних сил з використанням особистих резервів;
- сприяти виникненню у молодої людини співчуття до інших людей, які потребують допомоги та активізувати їх діяльність в цьому напрямку;
- здійснювати превентивні заходи в соціальних прошарках молоді та самостійно пропонувати надання допомоги;
- звертати увагу органів влади на фактори, які негативно впливають в певних соціальних групах населення і можуть мати серйозні наслідки, пропонувати шляхи їх попередження або пом'якшення;
- впливати на місцеві і центральні органи влади з метою вдосконалення соціального захисту громадян.

Для успішного розвитку в Україні системи професійної підготовки соціальних працівників із соціального захисту прав молоді необхідно досліджувати міжнародний досвід, в першу чергу країн Європи, як ближчих за деякими факторами ментальності суспільств та згідно державної стратегії України до Європейської інтеграції. Однак використовувати досвід країн Європи необхідно в системі вітчизняної вищої освіти з врахуванням політичних та соціально-економічних відмінностей, в тому числі і в культурно-історичних

традиціях. Ключовою метою соціального працівника має бути створення найбільшого психологічного комфорту та захисту молоді особистості, і в процесі досягнення цієї мети необхідно об'єднувати зусилля всіх фахівців соціально-педагогічної та соціальної сфери. Результатом діяльності соціальних працівників повинна бути не тільки ефективна система соціального захисту та допомоги, але й забезпечення процесу саморозвитку особистості.

Література

1. **Канюк О. Л.** Деякі аспекти підготовки соціальних працівників в Німеччині в умовах Болонської реформи / О.Л. Канюк // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. – Ужгород: Говерла, 2013. – Вип. 28. – С. 56–59 .

2. **Когут С. Я.** Системи професійної підготовки соціального педагога у вищих навчальних закладах освіти України і Польщі (порівняльний аналіз) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. – Л., 2004. – 250 с.

3. **Кулікова А. Є.** Підготовка соціальних працівників до роботи з дітьми та молоддю у вищих навчальних закладах Швеції: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. – Луганськ, 2009. – 20 с.

4. **Лещук Г. В.** Система професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Франції : дис. ... канд. пед. наук : 13.00. – Тернопіль, 2009. – 234 с.

5. **Романовська Л. І.** Зарубіжний досвід організації соціальної та соціально-педагогічної роботи / Л. І. Романовська // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 654. – С. 133–145.

6. **Рябова Ю. М.** Підготовка майбутніх соціальних працівників до міжнародної професійної діяльності Наукові праці : науково-методичний журнал. Вип. 203. Т. 215. Педагогіка. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – С. 114–117.

7. **Baranyuk V. V.** Experience of Forming Professional and Communicative Competency of Future Social Workers in Educational Systems of Western European

Countries / V. V. Baranyuk // Comparative Professional Pedagogy : Scientific Journal [Chief. Ed. N. M. Bidiyuk]. – Kyiv ; Khmelnytskyi : KhNU, 2015. – Vol. 5. – Issue 4. – P. 109–114.

8. **Brouns H. J.,** Kramer D. Social Work Education in Europe. A Comprehensive Description of Social Work Education in 21 European Countries / H. J. Brouns, D. Kramer. – Frankfurt / Main, 1986. – 585 p.

Spivak Ya. O.

Professional Training of Social Workers on Social Protection of the Rights of Youth: International Experience

The article presents the peculiarities of the professional training of social workers on social protection of the rights of youth in European countries. The experience of training social workers in higher education institutions of Germany, Great Britain, France, Poland, Austria, and Sweden is analyzed. The focus is on studying and evaluating the European experience of professional training of social workers in order to implement it in the system of national higher education.

Key words: professional training, experience of European countries, social work, social workers, social workers on social protection of youth rights.

Відомості про автора

Співак Ярослав Олегович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ). Коло наукових інтересів: соціальна педагогіка, історія педагогіки, педагогіка зарубіжних країн.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2018 р.

Прийнято до друку 30.03.2018 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Чернуха Н. М.